

OÑATI LETRARIK LETRA

letraz hasten
diren
berba
askotza-
rik Oña-
tin ez
zegoelakoan,
han-hemenka

begiratzeari ekin nion eta orain ez dakit zeri edo nori heldu, uste baino aukera aberatsagoa aurkeztu baitzait. Idazteko lekua ondo aprobetxatu beharra dagoenez, gainpasada azkar bat egin beharko diot Oñati aldean topa dezakegun hainbat hitz peduni.

Badakizue sasoi baten ia auzo guztietan **pater** edo ermitazainak egoten zirena? Hortxe dator, hain zuzen, Zubillaga, Olabarrieta, San Lorentzo, Uribari eta beste auzo batzuetako **Paterretxe** edo **Faretretxeak**. **Pope** izen zaharrak ere (**Lope**-ren aldaeraren bat seguruenara) forma bitxiak eman ditu Oñatin: **Popena**, **Popelabena**, **Txope** eta **Txopekua** ezetik, **Pope Akel**, **Pope Txuri**, **Pope Torre** eta **Pope Arratxe** ere pertsona-izen horretatik datozela dirudi. **Pope Arraxteren** bilakaerak gaur egun **Poparretxe** eta **Paparretxe** formak eman dizki-gu.

Baserrietan badira bi kasu kurios: Larrañako **Pollan-gua**, XVIII. menderarte, gutxienez, **Orueta** zena, eta **Pardios-kua**, lehenago, dirudenez, **Izurrategi** genuena; Madalena dagoen baserri honetako norbaitek **pardiez**, **por Dios** edo antzekoren bat esateko ohitura handia zuelako, aldatu omen zituen etxe honi izena. Bestelako toponimotan ere bada adibide bitxirik: **Paanar** (antzinako **Pagonabarra**ga batetik), Zañartu-Garagaltza aldeko erreka- eta basoizena; **Potorrosin**, Urruxulako errotatik aurrera joanda dagoen erreka-zulo idilikoa; **Petrinaitz**, **Donepetri** toponimoan bezala, **Petrus**-i ren (Pedro) arrastoren

Rodrigo Mercado Zuazola apaizpekua

bat duelarik, Arantzazutik Urbiara goazela Arabako mugan; **Pertxa**, izen enigmatikoa Mendiko kaletik Zumeltze-girako igoera aldatu, etab.

Eta amaitzeko, ezizen ozen banaka batzuk: **Pello txiki**, **Pello zoro**, **Peto**, **Petokin**, **Piku**, **Pollibi**, **Potonio**, **Porru** eta beste. Bidaurretako **Vera Cruz** kofradiak kideen zerrendetan ikus daitekeenez, ezizen hauek orain dela 150-200 bat urte erabiltzen ziren Oñatin.

ODRIGO
b a t a ,
Rodrigo
beste;
Errodrigo
g o t x o
lehena, **Don**

Rodrigo bigarrena; Uribarriko **Baltzategi** baserrian jaioa zaharrena, **Kale barri** erdi inguruan gaiteena. Dena den, oso urte gutxiren aldearekin munduratu ziren biak Oñatin XV. mendearen erdi aldera. Bizimodu zeharo desberdinak izan arren, 500 urte geroago ere bata nahiz bestea oñatiar ospetsuenen artean agertzen zaizki-gu.

Baltzategiko Errodrigotxo, **zorione** arzaia: / *hik entzun huan lehenengo aldiz zeru-deiaren kanpaia dio Salvatore Mitxelena* olerkariak **Arantzazu** izeneko poeman. Hortik datozki gure artzain txikiari, bai, sona eta fama: Arantzazuko haizarte malkartsuetan Ama Birjinaren irudia eta arrana aurkitzeagatik. Harrez gero hamaika erromantze, kanta, bertso, ipuin eta elezharretan aipatzen da Aloña mendia-riaren maldetan sortu zen uribarrir honen izena. Egia esan, ez daukagu bere bizitzari buruzko albiste gehiegi; inoiz alegiazko, hots, leiendak asmaturiko pertsonaia izan ote zen ere pentsatu izan da. Baina ez; ondorengo gizaldietan idatzi ziren aipamez gain, 1489ko oñatiarren zerrenda baten —Arantzazuko gertatu eta handik 20 bat urte— Uribarriko auzotar gisa azaltzen zaigu, egoera ekonomiko itxurusoan eta ezkondu, dirudienez, bere suhin eta seme bat ere agertzen baitira. Tradizioak dionez, emakume mondraguetar bat izan omen zen Errodrigo txoren emaztea.

Don Rodrigok, berriz, oso urte gutxi pasatu zuten Oñatin, baina jaioterriarekin har-

man sendoak izan zituen. **Mercadotarra** genuen aitaren aldenik eta Arrasateko jatorrikoa seguraski; **Zuazolatarra** amaren adarretik eta Oñatikoa ziurrenik. Gazte-gaztetatik elizgizon izan zen, baina gauza guztien gaine-tetik letradun, dirudun eta kargudun; ordena txikiak hartetik apaiz izatera 30 urteko tartea utzi zuen, bere *curriculum*a itxuratu arte; abade eta apezpiku, ordea, hilabete gutxiren buruan bihurtu zen; Mallorcako gotzain izendatua izan arren, ez zuen sekula zapaldu Mediterraneo-ko isla eder hura; politika mailako beste egingizun batzuetan aritu zen batez ere; inkisidore nagusi, erregearen aholkulari, Nafarroako Erreineko gobernadore, Granadako Auzitegi Goreneko presidentea eta azken aldera, Avila-ko apezpiku egin zutenean, Valladolideko gorte inguran jardun zuen gehiago Avilan bertan baino; nahiz eta osasun eskas samarrekoa izan, urtetsu hil zen Pisuerga ibaiaren ertzeko hiri hartan 1548ko urtarrilaren 29an.

Ordurako makina bat obra burutu edo hasi zuten Oñatin: 1526-36 bitartean San Migel parokiako **klaustru gotikoa** eta Piedadeko Amaren **kapera platereskoa**, bere hilibi, erretaula, mausoleo eta erraja bikainekin; 1540-48 bitartean, berriz, hiru mende terdi iraungo zuten **unibertsitatea**, Euskal Herri osuan dugun Pizkunde garaiko erakuntzarik dotoreena. Gure Zuazolak ez omen zuen bata ere ikusteko aukerarik izan. Alabaina, gortean hil ondoren, Oñatik parrokian berretzat eta bere familiarientzat jasotzeko zuten kapera paregabearen ehortzi zuten. Don Rodrigoren armariaren eguzkiek gure herriko bazter eta txoko ugarietan erakusten ditute oraindik apezpiku-politiko errenazentista haren azterna argitua.

JERARDO ELORTZA